

- in April was presented by INEI RAS and REA]. - URL:<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Emj5CzI0AccJ:www.ras.ru/FStorage/Download.aspx%3Fid%3D2da23a60-77b3-4a10-9bb1-91f054b9d66e+&cd=1&hl=ru&ct=clnk> 2016. (accessed 10.09.2017)
- 2 Prognoz razvitiya energetiki mira i Rossii do 2035 g.; [Forecast of the development of the energy sector in the world and Russia until 2035], pod red. Makarova A.A. i Grigorieva L.G.: INEI RAN.-2012.- 195 p.
- 3 Energetika Rossii: Vzgljad v budushee [Energy in Russia: A Look into the Future], IES.-M.: 2010. -609 p.
- 4 Cheng J.Y.S. A Chinese view of China's energy security//Journal of Contemporary China. - 2008. - No. 17, 2008.- p. 297.
- 5 Uianaev S.V. Rossiisko-kitaiskoe energeticheskoe sotrudnichestvo: priznaki novogo 'urovnia. [Russian-Chinese energy cooperation: signs of a new level], Kitai v mirovoi i regionalnoi politike// Istorija i sovremennost-2013.- No. 18. – p. 278.
- 6 Portiakov V.Ya., Rossiisko-kitaiskie otnosheniya: sovremennoe sostoianie i perspektivy razvitiya [Russian-Chinese Relations: Current State and Development Prospects], Kitai v mirovoi i regionalnoi politike// Istorija i sovremennost -2013. - No. 18. - p. 7.
- 7 Energeticheskaja strategija Rossii na period do 2035, [Energy Strategy of Russia for the period up to 2035], URL:http://www.energystrategy.ru/ab_ins/source/ES-2035_09_2015.pdf, 2015, (accessed 12.09.2017)
- 8 Izhbuldin A.K., Platonov L.A., Analiz marshrutov postavok rossiiskogo truboprovodnogo gaza v Kitaim [Analysis of the routes of Russian pipeline gas to China]//Sbornik mezhdunarodnoi konferentsii "Energetika Rossii v XXI veke. Innovatsionnoe razvitie i upravlenie -2015. - Irkutsk, 2015.

Автор туралы мәлімет:

Ыдырыс Қ.С. – PhD, Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті «Халықаралық қатынастар» кафедрасының аға оқытушысы, ОҚО, Түркістан қаласы, Б. Саттарханов даңғылы № 29
Ydyrys K.S. – Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, senior lecturer at Department of International Relations, PhD, South Kazakhstan region, Turkestan, B. Sattarkhanov avenue, № 29

FTAMP 11.25.91

С.С. Ыдырыс¹, Қ.С. Ыдырыс²

*Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан
(E-mail: ¹serikbay-s@mail.ru, ²kanat.88@hotmail.com)*

**Қытай Халық Республикасының энергетикалық стратегиясындағы
Ресей Федерациясының маңыздылығы**

Аннотация. Әлемнің алпауыт мемлекеттерінің санатына жатқызылатын Ресей Федерациясы (РФ) мен Қытай Халық Республикасы (ҚХР) арасындағы байланыстар әрқилы кезеңдерде әртүрлі сипатта өрбіген. Кейде қос мемлекет арасында соғыс оты тұтанса, енді бір кезеңде ынтымақтастық пен әріптестік байланыстар белең алған. Десек те, тарих қойнауына үңіле зер салғанда екі елдің тарихы мен тағдыры бір-біріне ұқсас екенін көреміз. Геосаяси тұрғыдан өз алдына шоқтығы биік елдерге баланатын РФ мен ҚХР-дың қос құрлықтың қақ ортасында орналасып қана қоймай, қазіргі заманғы геосаяси теориялар бойынша жаһандануға бет бұрған бүгінгі әлемдегі өз алдына шешуші рөлге ие мемлекеттердің қатарына енуі оларды бір-біріне жақындастыратын маңызды факторлар болып табылады. Осы мақалада Қытай Халық Республикасының энергетикалық стратегиясындағы Ресейдің маңыздылығы қарастырылған. Мақала Қытай мен Ресей арасындағы қолданыстағы және жоспарланған энергетикалық жобалар бойынша деректерді қамтиды. Сондай-ақ, мақалада Қытай ресейлік мұнай және газ энергия ресурстарын тұтынуда қаншалықты тәуелді екені зерттеліп, Таяу Шығыс елдерімен салыстырылған. Сонымен қатар мақалада, Қытайдың энергетикалық саясатындағы

өзгерістер талқыланды. Өз кезегінде, бұл факт Ресей - Қытай қарым-қатынастарының екі жақты және көп жақты аспектілерін талдауға көмектеседі, және Қытайдың энергетикалық стратегиясында Ресейдің орнын айқындайды.

Түйін сөздер. Энергетикалық стратегия, сыртқы саясат, Қытай Халық Республикасы, Ресей Федерациясы, мұнай және газ секторы

Кіріспе. Қазіргі таңда әлемдік жүйеде өзгеше геосаяси шарттар қалыптасуда. Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін екі поллюсті халықаралық жүйенің дәурені бітіп, жаңа саяси тепе-теңдіктің іргесі қалана бастады. Сонымен қатар, шығыс блогы орналасқан аймақта геосаяси саңылау (бейберекетсіздік) пайда болып, осы саңылауды ұтымды пайдаланғысы келген күштер өзара саяси һәм экономикалық бақталастыққа түсті. Осылайша, жаңа геосаяси ортадағы тепе-теңдікті айқындау тұрғысынан күннен күнге ұлғайып отырған әлемдік энергия сұранысының салдарынан энергия көздері мен энергия қорлары ерекше маңыз бен басымдыққа ие болды. Оның үстіне, КСРО-ның құлауы екі поллюсті әлемдік жүйенің құлдырауына әкеп соқтырып, халықаралық саясатта бір поллюсті әлемдік жүйе мен көп поллюсті әлемдік жүйені аңсаған мемлекеттер арасында қызу бақталастықтың орнауына септігін тигізді.

Осыған орай, алпауыт мемлекеттер жаңа конъюнктурадағы халықаралық жүйеде энергия көздері мен оларды тасымалдау құбырларының желісін өз бақылауына алуды көздеді. Геосаяси билікке қол жеткізуге бағытталған бақталастықта әртүрлі күштердің әркелкі сыртқы саясат ұстануы бірқатар одақтардың құрылуына мұрындық болып, өзара текетіреске алып келді. Тек энергия көздерінің мол қоры шоғырланған аймақтарды ғана емес, сондай-ақ оларға іргелес жатқан өңірлерді де бақылауға алуға бағытталған осы текетірестің нәтижесінде қырғи-қабақ соғыстан кейінгі кезеңде аталмыш аймақтар мен өңірлер жаһандық һәм аймақтық күштердің басты бақталастық алаңына айналды. Содан болар, бүгінде аймақтағы тұрақсыздықты шешу мәселесі мен оған әсер етуші факторлар алпауыт күштердің мүдделері аясында қарастырылуда.

Болашақта небір қақтығыстарға жол ашуы мүмкін осынау шиеліністі, жаңа халықаралық жүйеде Ресейдің халықаралық ойыншы ретінде әлемдік аренада қайта бой көтеруі және ұлы державаға айналу жолындағы сан салалы саясаты арқылы Азия-Тынық мұхиты аймағының алпауыт экономикасына ие болып отырған Қытай Халық Республикасының күн санап өркендеуі күллі әлемнің назарын осы екі елге аудартып отыр. Ендеше, қырғи-қабақ соғыстан кейінгі кезеңдегі геосаяси ахуалдың басты ойыншыларына баланған Мәскеу-Пекин қарым-қатынасының маңызы барған сайын арта түсері айқын.

Зерттеудің мақсаты және тарихы. 1990 жж. орта тұсына дейін Қытай Халық Республикасы (ҚХР) басшылығын елдің энергетикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселесі оншалықты алаңдатпады. Себебі, ҚХР-дың мұнай өнеркәсібі өз алдына оқшауланған сала болғандықтан, отандық мұнай саласы халықаралық энергетика нарығындағы өзгерістерден еш әсерленбейтін және мұнай бағасының ауытқуы да ел өнеркәсібінің дамуына әсер етпейтін. Алайда, 1993 жылы Қытайдың мұнай өнімдерін импорттаушы елге айналуымен бірге бұл жағдай күрт өзгеріп, 1997 жылдан соң Қытайдың сырттан шикі мұнай импорттау көлемі едәуір ұлғайып, энергетикалық қауіпсіздік мәселесі туындай бастады. Ол кезде тек қана энергетика секторын қайта құру қажеттілігі сезілді, «энергетикалық қауіпсіздік» ұғымы әлі толықтай қолданысқа енгізілмеді [1, 32 б.].

ҚХР-дың энергетикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған бірнеше әдіс-тәсілдер болғанымен, оның ішінде екі маңызды әдіске жүгінген жөн. Оның біріншісі – АҚШ-тың энергетикалық стратегиясы. Бұл әдіс бойынша ірі мұнай өндірушілермен диалогты күшейтіп, құбырлар желісін салу және теңіз арқылы тасымалдаудағы тәуекелді азайту мақсатында Ресеймен және Қазақстанмен қарым-қатынасты дамыту; Қытайдың ұлттық компанияларына шет елдерде мұнай өндіру үшін қолайлы жағдай жасау және инвестици-

ялық қолдау көрсету, елдің сыртқы саясатындағы энергетика саласының маңызын арттыру болып табылады. Ал, екінші әдіс бойынша ҚХР басшылығы ішкі нарықтың халықаралық мұнай бағасындағы ауытқулардан мейлінше аз әсерленуін қамтамасыз ету, мұнай өңдеу көлемі мен сапасын арттыру және мұнай импортын әртараптандыру мақсатында елдің мұнай қорын ұлғайтуға ден қоюы қажет. Нәтижеде, жоғарыдағы мақсат-мүдделер «10-шы бес жылдық жоспарға» (2001-2005) енгізілді [2, 142 б.].

2001 жылдың қаңтар айында Қытай даму және зерттеу орталығының ұйымдастыруымен өткен семинарда Бүкілқытайлық халықтық саяси кеңесі төрағасының орынбасары, Мемлекеттік жоспарлау ұйымының бұрынғы төрағасы Чен Синьхуа Қытай компанияларының шетелдегі мұнай өндіру көлемін ұлғайтуға бағытталған стратегияны бекітті. Осылайша, Қытай компаниялары мен кәсіпорындарының шетелдердің мұнай саласына қосымша инвестиция құюына рұқсат берілді. Чен Синьхуа «шетелге шығудың» жеті баптық жоспарын ұсынып, Қытай компанияларын мұнай және газ өңдеумен қоса барлау саласында да шетелдік серіктестермен ортақ кәсіпорын құруға шақырды. Сондай-ақ, ҚХР-дың әлемдік мұнай саласына кеш кірсе де, АҚШ-пен бақталасуға қауқары жететінін, ол үшін ҚХР басшылығының табандылық танытып, «жеті рет өлшеп, бір рет кесу» саясатын ұстану керектігін алға тартып, Таяу Шығыс, Орта Азия, Солтүстік Африка және Ресей нарығына енуді басты міндет етіп қойды.

ҚХР нарығы үшін Ресейдің табиғи ресурстарына қол жеткізу басым бағыттағы міндеттердің бірінен саналды. Осыған орай ҚХР мен Ресей арасында екі елді байланыстыратын мұнай құбырларының желісін салу бойынша қызу келіссөздер жүргізілді. Ресей Федерациясының Президенті Б.Н.Ельцин 1994 жылы алғаш рет бастама көтеріп, екіжақты сауда-экономикалық байланыстарды нығайту мақсатында Ангарскіде құбырлар желісін салуды ұсынды. 1996 жылы ұзаққа созылған келіссөздерден кейін Пекин мен Мәскеу Шығыс Сібірден Дацинге дейін созылған мұнай құбырларының желісін де қамтитын Энергетика саласындағы ынтымақтастықты нығайту туралы келісімге қол қойды.

1990 жж. соңы мен 2000 жж. басында мұнай импорты Таяу Шығыстан Азияға қарай ығысты. Қытайда энергия тұтыну көлемі күрт өсіп, ел басшылығы мұнай импортын әртараптандыру және ұлттық энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында Ресеймен ынтымақтастықты кеңейтуге ұмтыла бастады [3].

11-қыркүйектегі жантүршігерлік оқиғадан кейін АҚШ-тың Ауғанстанды басып алуы және Вашингтонның Орта Азияға бағытталған саяси жоспарын осы аймақтағы стратегиялық һәм экономикалық беделі мен күш-қуатын нығайту мақсатында қайта қарауға талпынуы Пекиннің Орта Азия ынтымақтастығын күшейтуге деген ұмтылысына қауіп төндірді. Осы орайда, көптеген мамандар АҚШ-тың ұзақ уақыттан бері Орта Азиядағы мол энергия қорларына көз тіккенін және терроризмге қарсы күресті сылтаурата отырып, осы аймаққа бойлай енуді көздегенін алға тартты.

Сондықтан, Қытай тарапы Ресеймен Ангарсктен (Шығыс Сібір) Дацинге қарай бағытталатын құбырлар желісін салуға елеулі қызығушылық білдірді. Қытай мен Ресейдің мұнай компаниялары Дацинге 2005 жылға дейін күніне 400 мың баррель және 2010 жылға дейін күніне 600 мың баррель мұнай тасымалдауға мүмкіндік беретін осы құбырдың салынуына қажетті техникалық-экономикалық сараптаманы жүргізді. 2002 жылдың соңына таяу Қытай тарапы аталмыш құбырды салу туралы келісімшарттың мәтінін әзірлеуге кірісіп, оған 2002 жылдың желтоқсан айында ҚХР Бас хатшысы Цзянь Цземин мен Ресей Федерациясының Президенті В.В.Путин қол қою тиіс болатын. Алайда, екі ел басшыларының кездесуі барысында бұл келісімге қол қойылмады. Өйткені, сол жылы Шығыс Сібірден Ресейдің Тынық мұхиты жағалауына дейін жететін құбырды салу және оған қаржылық қолдау көрсету туралы Жапониядан ұсыныс келіп түскен болатын. Осының нәтижесінде 2003 жылы Ресей мен Қытай арасындағы келіссөздер тоқтатылды [4, 81 б.].

2011 жылға дейін ҚХР-да мұнай тұтыну көлемі ұдайы артып отырды. Әсіресе, соңғы жылдары қарыштап дамып келе жатқан ҚХР экономикасындағы мұнайға деген ішкі сұранысты қанағаттандыру үшін шикі мұнай импортына қажеттілік туындады. Сол жылы ҚХР мұнай импорттаушы елдер тізімінде әлемде екінші орынға шықты [5]. ҚХР мен Ресейдің бір-біріне шекаралас орналасуына байланысты осы саладағы ынтымақтастықты нығайтудың екі ел үшін де пайдалы екені анық. Сол себепті, 1994 жылдан бастау алған Ресейден Қытайға мұнай құбырларының желісін тарту жөніндегі келіссөздер он жылдан астам уақыттан бері жүргізіліп келеді.

Осындай құбырлар желісін салу және тікелей тарту туралы пікірді 2001 жылы «ЮКОС» компаниясының басшысы М.Ходорковский ұсынған болатын. Ол желі «Шығыс Сібір – Тынық мұхит» деп аталған-ды. Осы жоба аясында Ресейдің Ангарск қаласынан Қытайдың солтүстігіндегі Дацин қаласына дейін мұнай құбырын тарту қарастырылды. Бұл Қытайға мұнай экспорттайтын ең ірі құбырға айналуы тиіс болды. 1999 жылдың желтоқсан айынан «ЮКОС» компаниясының басшысы М.Ходорковский мен Қытай Ұлттық мұнай компаниясының өкілі арасында Ангарск-Дацин мұнай құбырын салу мәселесі бойынша қызу келіссөздер жүргізіле бастады. Осы келіссөздердің нәтижесінде 2001 жылы шілде айында Ресей Премьер-министрі М.Касьянов пен ҚХР төрағасы Цзянь Цземин арасында «Ресей-Қытай мұнай құбырының техникалық-экономикалық негіздерін дайындау туралы» келісімге қол қойылды. Тіпті, келісімге қол қою кезінде тараптар оның барлық баптары бойынша, әсіресе импортталатын мұнай көлемі мен бағасы, мұнай құбырының құрылысына қажетті кепілдіктер жөнінде де өзара келісімге келді. Әйтсе де, құрылысты бастау қиынға соқты. Себебі, бір жылдан кейін-ақ Ресейдің «Транснефть» компаниясы Ангарсктен Находка қаласына дейін балама құбырды салуға ұсыныс жасап, бұл жобаға Жапония мемлекеті мен Жапония Премьер-министрі Дзюньитиро Коидзуми зор қызығушылық танытып, бұл жобаны қаржыландыруға ниетті екендіктерін білдірді. Осыған орай, «жапон» және «қытай» жобаларын біріктіру мәселесі бойынша ұзын-сонар келіссөздер басталып, «Шығыс Сібір – Тынық мұхит» атты жобаны жүзеге асыруға шешім қабылданды. Жаңа мұнай құбыры Ангарск қаласынан бастау алып, Находка қаласына дейін ұласатын болды және осы желінің бойынан Қытайдың Дацин қаласына қарай бір тармақ жүргізу ұйғарылды. Алайда, сол кездегі құрылыс жобасы Қоршаған ортаны қорғау комиссиясының оң қорытындысынан өтпей, жобаны іске асыру кейінге шегерілді.

Негізгі мәселелерді шешу жөнінде бірқатар жұмыстар атқарылып, аталмыш жоба қайта қарастырылғаннан соң 2004 жылы мұнай құбырының құрылысын жүргізу туралы шешім қабылданды. Ресей тарапынан жобаны «Роснефть» компаниясы басқарды. Жаңа мұнай құбыры Иркутск облысының Тайшет қаласынан Приморьеңің Козьмино айлағына дейін салынады деп ұйғарылды. Сондай-ақ, мұнай құбырының бір тармағын Қытайдың Дацин қаласында салу да жоспарланды. 2004 жылдың қазан айында ҚХР Төрағасы Вэнь Цзябао Мәскеуге арнайы іс-сапары барысында РФ Премьер-министрі М.Фрадковпен кездесіп, екі елдің үкімет басшылары Дацин қаласында «Шығыс Сібір – Тынық мұхиты» құбырының құрылысын жүргізумен қоса, Қытайға тасымалданатын мұнай көлемін 2005 жылы 10 миллион тоннаға, ал 2006 жылы 15 миллион тоннаға дейін жеткізу жөнінде уағдаласты. 2004 жылы жасалған келісімге сәйкес 2006 жылы наурыз айында аталмыш мұнай құбырының Қытайға бағытталған тармағын салу жұмыстары басталды. Бұл жобаның бір бөлігі Қытай ұлттық мұнай компаниясы тарапынан қаржыландырылса, бұған қосымша Ресейдің «Транснефть» компаниясы да 400 миллион АҚШ доллары көлемінде субсидия бөлуге ниет білдірді.

Ресейден тікелей мұнай тасымалын қамтамасыз ету мақсатында ҚХР Үкіметі аталмыш жобалардан бөлек, энергетикалық ынтымақтастықты кеңейтудің өзге де жолдарын қарастыра бастады. Атап айтқанда, 2006 жылы тамыз айында ҚХР Сахалинде көмірсутек

шикізатын шығаратын «Сахалин-3» жобасына қатысу үшін өзінің «Кантан-3» атты бұрғылау алаңын (платформасын) ұсынды. Осы жоба аясында тасымалданатын мұнай көлемі 8000 миллион тоннаны, ал табиғи газ көлемі 900 млрд. м³-ті құрайтын болды.

2006 жылдың қазан айында Ресейдің «Роснефть» мемлекеттік мұнай компаниясы мен Қытай ұлттық мұнай компаниясы Шығыс Сібір аймағындағы қазба байлықтарды игеру және өңдеу мақсатында серіктестік негізінде «Восток-Энергия» компаниясын құру жөніндегі хаттамаға қой қойды. Қытай тарапы РФ Үкіметі өз қазба байлықтарын игеруге және мұнай өнімдерімен тұрақты қамтамасыз етуге кепілдік берген жағдайда осы жобаның даму кезеңін қаржыландыруға келісім берді. Компанияның жарғылық капиталы 10 миллион АҚШ доллары көлемінде болады деп бекітілді және оның акцияларының 51%-ын «Роснефтьтің», қалған 49%-ын Қытай компаниясының бақылауына беруге шешім қабылданды. Бұған қоса, жаңа компанияға Ресейде барлау жұмыстарын жүргізуге, кен орындарын жетілдіруге және жерасты қазба байлықтарын игеруге лицензия беру мүмкіндіктері қарастырылды. Екі елдің де аталмыш жобадан өзіндік мақсат-мүддені көздегені анық. Мәселен, Қытай көмірсутек шикізатының сатып алушысы ретінде отандық өнеркәсібін одан әрі өркендетуге және өндіріс көлемін ұдайы арттыруға қажетті мүмкіндікті қарастырса, «Роснефть» компаниясы (РФ үкіметі) Қытайға мұнай және мұнай өнімдерін тасымалдағаны үшін бұның қарымына Қытай компаниясы Шығыс Сібірдегі барлау жұмыстарын қаржыландырады деп күтті.

2007 жылы ҚХР мен РФ арасында көптеген салаларда екіжақты байланыстар күшейіп, наурыз айында ҚХР төрағасы Ху Цзиньтао Ресейдегі Қытай жылын атап өту шараларына қатысу үшін Мәскеуге Қытайдың энергетика саласындағы ең ірі үш кәсіпорнының (Sinopet, Қытай ұлттық мұнай компаниясы және Қытай ұлттық оффшорлық мұнай корпорациясы) бас директорлары келді. РФ мен ҚХР басшылары энергетика саласындағы көптеген жобаларды бірлесіп атқару жөнінде ортақ меморандум қабылдап, жалпы құны 4,3 миллиард АҚШ долларын құрайтын бірқатар келісімдер мен шарттарға қол қойды. 2007 жылдың қазан айында ҚХР Премьер-министрі Вэнь Цзябао Ресейдегі Қытай жылы салтанатты жабылу рәсіміне қатысу үшін Мәскеуге келген кезде энергетика саласындағы екіжақты ынтымақтастықты нығайтуға бағытталған 10-нан астам келісім түзіп, оларға екі елдің үкімет басшылары қол қойды.

2008 жылы Д.Медведев РФ Президенті болып сайланды. Билікте ешқандай түбегейлі өзгеріс орын алмай, В.В.Путин Премьер-министр лауазымына тағайындалды. Әлбетте, мұндай жағдайда Қытай билігі жаңа президенттің қандай саясат ұстанатынынан бейхабар болғандықтан, екі ел арасындағы қарым-қатынастың бұдан былайғы жайына алаңдай бастады. Алайда, Ресейдің жаңа көшбасшысы Тәуелсіз мемлекеттер достастығына мүше-елдердің құрамына енбейтін ең алғашқы шетелге іс-сапарын Қытайдан бастауы бұл уайым мен күдікті сейілтеді. Д.Медведевтің 2008 жылдың мамыр айының 23-24 күндері аралығында Қытайға жасаған іс-сапары барысында маңызды халықаралық мәселелердегі екі елдің ортақ мақсат-мүддесін көксейтін ортақ меморандум (декларация) қабылданады [6]. Бұл құжатта көп полюсті әлемдік жүйені құруға екі елдің де тәуелді екені баяндалады. Д.Медведев пен Ху Цзиньтао В.Путиннің басшылығы кезінде басталған дәстүрді одан әрі жалғастыра отырып, маңызды халықаралық және екіжақты мәселелер бойынша пікір алмасу мақсатында тұрақты түрде (жылына бірнеше рет) кездесулер өткізеді. Көп ұзамай 2008-2009 жж. екі елдің көшбасшылары арасындағы байланыс нығайып, Ху Цзиньтаоның 2009 жылдың маусым айындағы Ресейге жасаған ресми іс-сапары мен G8 [7, б. 62], ОПЕК, Шынхай ынтымақтастық ұйымы сынды белді халықаралық ұйымдарға мүше-елдердің басшылары бас қосқан алқалы жиындардан бөлек 2009 жылдың маусым айында Екатеринбургте ұйымдастырылған BRICS саммиті мен G20 жиыны барысында (үш рет) екеуара кездесу өткізеді [8].

Әлбетте, мұндай кездесулер мен басқосулар екіжақты ынтымақтастықтың күшеюіне түрткі болады. «Тату көршілік, достық және ынтымақтастық туралы» келісімді түзу

үшін «2009-2012 жж. арналған іс-шаралар жоспары» қабылданады. Қытай мен Ресейдің энергетика саласындағы ықпалдастығы премьер-министр орынбасарларының деңгейінде де жүзеге асып, мұнай және табиғи газ салаларында жаңа ынтымақтастық келісімдерінің жасалуына ұйытқы болады [9]. Екіжақты ынтымақтастық инвестициялар мен сауда-саттық саласында да жанданып, 2009 жылдың маусым айында мемлекет басшылары инвестиция саласында Ресей-Қытай ынтымақтастық жоспарын бекітеді. Ал, сол жылы қыркүйек айында 2009-2018 жж. арналған металлургия, көлік өндірісі және құрылыс салаларында Қиыр Шығыс, Ресейдің Шығыс Сібір аймағы және Қытайдың солтүстік-шығыс өңірі арасында ынтымақтастық орнату бағдарламасы қабылданады [10].

2009 жылы Ресей мен Қытай арасында Ресейдің мұнай-газ саласына бағытталған қытайлық инвестицияларды болашақта өндірілетін мұнай және газ өнімдерінің есебінен қайтару туралы келісім жасалады. Осы келісімге сәйкес Қытай тарапы Ресейге жалпы сомасы 25 миллиард АҚШ долларын құрайтын ұзақ мерзімді несиені беруге, оның ішінде 15 миллиард АҚШ долларын Ресейдің «Роснефть» мұнай компаниясына және 10 миллиард АҚШ долларын «Транснефть» мұнай тасымалдау компаниясына бөлуге, ал Ресей тарапы 2011-2030 жж. аралығында жылына 15 миллион тоннадан барлығы 300 миллион тонна мұнайды жеткізіп беру арқылы несиені қайтаруға, сондай-ақ Шығыс Сібір-Тынық мұхиты мұнай құбырының құрылысы аяқталғаннан кейін мұнай жеткізу көлемін біртіндеп ұлғайтуға өзара уағдаласады. 2009 жылы «Энерджи инвестмент» орыс-қытай корпорациясының 51%-ын Ресейдің «Сунтарнефтегаз» мұнай компаниясының сатып алуы энергетика саласындағы Ресей-Қытай ынтымақтастығының аса маңызды жетістіктерінің біріне баланады [11].

2010 жылдың қыркүйек айында РФ Президенті Д.Медведев Қытайға ресми іс-сапармен барады. Аталмыш іс-сапардың басты мақсаты энергетика саласындағы екіжақты ынтымақтастықты нығайту және құрылысы тәмамдалған жаңа мұнай құбырын ашу болып табылады. Қытай ұлттық мұнай компаниясы мен Ресейдің «Транснефть» компаниясының өкілдері арасында өткен бейнеконференция кезінде көптен күткен айтулы жобаның аяқталғаны жарияланады. Мұнай құбырының іске қосылуы энергетика саласындағы Қытай-Ресей қарым-қатынастарының жаңа белесі деп бағаланады.

2013 жылы Қытай Ресейден жалпы құны 19 миллиард АҚШ долларына тең барлығы 24 миллион тонна мұнай импорттайды. 2013 жылдың қазан айында Ресейдің «Роснефть» компаниясы мен Қытайдың «Sinorek» компаниясы 2014 жылдан бастап 10 жыл ішінде 100 миллион тонна мұнай импорттау туралы келісімге қол қояды. 2009 жылы «Роснефть» пен «Sinorek» арасында түзілген алғашқы келісімшартқа сәйкес Ресей Қытайға алдағы 25 жыл ішінде жылына 15 миллион тонна мұнай жеткізуге уағдаласады.

Таблица 1 (Дереккөз: ЕІА, 2015)

4.6-кесте. Қытайдың шикі мұнай импортындағы шет елдердің үлесі (2014)

Ел атауы	Қытай импортындағы үлесі (%)
Сауд Арабиясы	16
Ангола	13
Ресей	11
Оман	10
Ирак	9
Иран	9
Венесуэла	4
Біріккен Араб Әмірліктері	4
Кувейт	3
Колумбия	3

Конго	2
Бразилия	2
Оңтүстік Судан	2
Қазақстан	2
Өзге де елдер	9

Украинада орын алған оқиғалар мен Еуропа Одағының АҚШ пен Ресейге қарсы экономикалық санкциялар жариялауы Ресейдің өз экономикасын шығысқа қарай бағыттауына тың серпін берді. Соңғы екі жыл ішінде Ресейдің Қытаймен арадағы ынтымақтастығы нығайып қана қоймай, энергетика саласында да елеулі артты. Қытайдың статистикалық мәліметтеріне сүйенсек, 2014 жылдың өзінде Ресейден Қытайға мұнай экспортты 36%-ға ұлғайтып, 30 миллион тонна мұнай жеткізілген. Осының арқасында Ресей Қытай нарығының тұрақты мұнай жеткізушілері саналатын Сауд Арабиясы мен өзге де ОПЕК елдерінің орнын басып отыр. 2014 жылғы деректер бойынша Қытайдың шикі мұнай импортындағы Сауд Арабиясының үлесі 8%-ға, ал Венесуэланьң үлесі 11%-ға азайған [12]. Бұдан ҚХР мен Ресей экономикаларының, әсіресе сауда-экономикалық байланыстарының кеңейгенін анық аңғаруға болады. Әлемдік энергетика нарығындағы ауытқуларды, Ресейдің ірі мұнай экспорттаушы елге айналғанын және Қытай нарығындағы үлесінің жыл сайын көбейіп келе жатқанын ескере келе, энергетика саласындағы Қытай-Ресей ынтымақтас-тығының екі ел үшін де маңызды һәм пайдалы екенін дәп айтуға болады.

таблица 2 (Дереккөз: ЕІА, 2015)

4.7-кесте. Қытайдың шикі мұнай импортындағы шет елдердің үлесі (2015)

№	Ел атауы	Құны (миллиард АҚШ доллары) 2011 ж. бері	өзгеру көрсеткіші
1	Сауд Арабиясы	20.8	-46.7%
2	Ресей	17.2	5.7%
3	Ангола	15.9	-35.9%
4	Оман	14	1.1%
5	Ирак	12.7	21.4%
6	Иран	10.7	-50.8%
7	Кувейт	5.7	-22.3%
8	Бразилия	5.3	8.6%
9	Біріккен Араб Әмірліктері	5.1	-7%
10	Венесуэла	5.1	-30.3%
11	Колумбия	3.1	92.2%
12	Судан (Оңтүстік + Солтүстік)	2.9	-69.4
13	Конго	2.3	-46.9%
14	Қазақстан	1.9	-78.7%
15	Австралия	1	-69.4%

Жоғарыдағы кестеден 2015 жылы Ресейден Қытайға жеткізілген мұнай көлемінің едәуір артқаны байқалады. Ал, бұл өз кезегінде, Қытай нарығы үшін Сауд Арабиясы, Ресей және өзге де ОПЕК елдері арасындағы бәсекелестікті қыздырып, Таяу Шығыстан теңіз жолымен келетін мұнайға деген Қытайдың тәуелділігін азайтады [13]. Ресейден мұнай импорттаудың (Ресей мұнайы Қытай экономикасы үшін араб мұнайына қарағанда қымбатырақ) Қытай үшін аса маңызды екенін баса айта кеткен жөн. Себебі, Қытай осылайша мұнай импортын әртараптандырып, Таяу Шығыста жиі-жиі орын алуы ықтимал шиеленістерден туындайтын тәуекелдердің алдын алу мүмкіндігіне ие болады [14].

Қорытынды. РФ мен ҚХР арасында ортақ ерекшеліктердің бар болғанына және қырғи-қабақ соғыстан кейінгі кезеңде екіжақты байланыстардың тереңдей түскеніне қарамастан, әлі де болса ашық бақталастық пен қарама-қайшы мүдделердің бар екені көзге

батады. Мәселен, РФ мен ҚХР-дың шекаралас жатқан аудандарында ҚХР халқының басымдығы және мұның Ресей үшін аса үлкен қауіп тудыруы мүмкін екені анық байқалады. Дәлірек айтқанда, РФ-ҚХР шекарасының Ресей тарапында 7 миллионға жуық халық өмір сүрсе, Қытай тарапындағы халық саны 100 миллионға жетіп жығылады. Бұған тағы Қытайдан Ресейге жұмыс істеу үшін келіп, Ресей аумағына қоныстанған қытайлықтарды қосқанда қауіптің қаншалықты ауыр екенін сезіну қиынға соқпасы анық. Болжамды статистикалық мәліметтерге қарағанда бүгінде 300 мыңнан астам Қытай азаматы Ресейге жұмыс істеу үшін қоныс аударған. Ресейдің бұқаралық ақпарат құралдарында Қытайдың саналы саясаты арқылы Ресейдің Тынық мұхит жағалауындағы аймақтарын кері қайтарып алуды көздейтіні және сол үшін өз азаматтарына орыстармен отбасы құруға һәм іскерлік қарым-қатынас орнатуға демеу беріп, қолдау көрсететіні жиі-жиі айтылуда.

Десек те, жаһандық күш-қуатынан бас тартқысы келмей отырған РФ қазіргі таңда және орта мерзімде Қытаймен достық һәм әріптестік байланыс орнатуға тырысып бағуда. Әсіресе, В.В.Путиннің 2000 жылы билік басына келуімен бірге Ресейдің бар мүмкіншіліктерін пайдаланып, аймақтағы мемлекеттермен ынтымақтастық орнатуға ұмтылып жатқанын аңғаруға болады. Ресейдің әскери базалары мен жақын маңдағы елдерге әскери технологиялар сату арқылы әскери салада басымдық орнатуды көздеуі, атом станциялары мен мұнай-газ құбырларының желісі арқылы энергетика саласында үстемдікке қол жеткізуге ұмтылуы, манайдағы елдермен өзара сауда-экономикалық байланыстарын нығайтуға ден қоюы және экономикаларының бірін-бірі толықтыруы өзге бақталастарына қарағанда ресми Мәскеудің аймақтағы ықпалы мен белсенділігінің күшеюін қамтамасыз етпек. Әлбетте, бұл жағдай ұзақ мерзімде РФ мен ҚХР-дың өзара қарым-қатынасына кері әсерін тигізіп, Қытай билігінің бұның алдын алуға бағытталған сыртқы саясат ұстануға бет бұруына әкеп соқтыруы мүмкін. Ендеше, Ресейдің де, Қытайдың да өз мүдделерін ескере отырып, Орта Азия мемлекеттерінің қажеттіліктері мен сұраныстарын қанағаттандыруы үшін көзқарастары мен құралдарын ұдайы үйлестіріп отыруы тиіс.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Жизнин С.З. Основы энергетической дипломатии. – М.: МГИМО, 2013.-32 с.
- 2 Калицкий Ж.Х. Энергетика и безопасность. –Вашингтон, 2005. -142с.
- 3 Симония Н.А. Нефть в мировой политике. - М.: Международные процессы, 2005. URL:<http://www.intertrends.ru/nineth/001.htm> (дата обращения: 20.10.2017).
- 4 Миронов Н.Б. Международная энергетическая безопасность. -М.: 2003.-81с.
- 5 Жизнин С. Российская энергетическая дипломатия и международная энергетическая безопасность (геополитика и экономика) // Вестник Российского государственного университета им. И. Канта - 2010. -Т.1- С.24
- 6 Макаров А.А., Лаверов Н.П. Предложения по уточнению энергетической стратегий России, Проблемы национальной безопасности. - М.: 2008. - 259-270 с.
- 7 Moran D., Russell J. Energy Security and Global Politics. The militarization of resource management. Routledge, 2009. – p. 62.
- 8 Фергюсон Ч. Стратегическое использование мягкой силы: нормативные направления китайско-российского «стратегического партнерства»//Журнал стратегических исследований.-2012, 35(2), с. 197-199 .
- 9 Войнаков В. Российско-китайские отношения: основные направления сотрудничества в XXI веке, Центр стратегических оценок и прогнозов, URL: <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/416/rossijsko-kitajskie-otnosheniya-osnovnye-napravleniya-sotrudnichestva-v-xxi-veke-6190> , 21.03.2015, (дата обращения: 15.10.2017).

10 Miroslav Mareš and Martin Laryš Oil and natural gas in Russia's eastern energy strategy: Dream or reality? *Energy Policy*. - 2012. - Vol.50 - P. 436-448.

11 Gabuyev A., A "soft alliance"? Russia-China relations after the Ukraine Crisis, *European Council on Foreign Relations*, pp. 4-5

12 Cabestan J.P., The Shanghai Cooperation Organization, Central Asia, and the Great Powers, an Introduction: One Bad, Different Dreams? *Asian Survey*. - 2013. - Vol.53. №3. - P. 423-435.

13 Tang T., China's natural gas imports and prospects, Durham: Duke University, 2014, pp. 36-38

14 James Henderson, Tatiana Mitrova Energy Relations between Russia and China: Playing Chess with the Dragon//Oxford Institute for Energy Studies, August 2016, pp. 35-37

С.С. Ыдырыс, К.С. Ыдырыс

Международный казахско-турецкий университет им. Х.А. Ясави, Туркестан, Казахстан

Роль Российской Федерации в энергетической стратегии Китайской Народной Республики

Аннотация. Отношения между Российской Федерацией (РФ) и Китайской Народной Республикой (КНР), которые классифицируются как стратегические, проходили разные этапы развития. Важнейшим фактором, сближающими эти страны является то, что Россия и Китай стремятся сохранить баланс в современном мире глобальных геополитических изменений. В данной статье рассматривается значение России в энергетической стратегии Китайской Народной Республики. В статье представлены данные о существующих и планируемых энергетических проектах между Китаем и Россией. В статье также рассматривается, насколько сильно зависимость Китая от потребления энергетических ресурсов России по сравнению с экспортерами из стран Ближнего Востока. Вместе с тем, в статье также рассмотрены изменения во внешней и энергетической политике Китая. В свою очередь это обстоятельство поможет нам проанализировать двусторонние и многосторонние аспекты российско-китайских отношений и определить место России в энергетической политике Китая.

Ключевые слова. Энергетическая стратегия, внешняя политика, Китайская Народная Республика, Российская Федерация, нефтегазовый сектор

S.S. Ydyrys, K.S. Ydyrys

Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University

The Role of the Russian Federation in the energy strategy of the People's Republic of China

Abstract. Relations between the Russian Federation (RF) and the People's Republic of China (PRC), which are classified as strategic, have passed through different stages of development. The most important factor bringing these countries closer is that Russia and China are striving to maintain a balance in the modern world of global geopolitical changes. This article examines the importance of Russia in the energy strategy of the People's Republic of China. The article presents data on existing and planned energy projects between China and Russia. The article also examines how much China's dependence on Russia's energy resources consumption is compared with exporters from the Middle East. At the same time, the article also examines changes in China's foreign and energy policy. In turn, this circumstance will help us to analyze the bilateral and multilateral aspects of Russian-Chinese relations and determine the place of Russia in China's energy policy.

Keywords. Energy strategy, foreign policy, People's Republic of China, Russian Federation, oil and gas sector

References

1 Zhiznin S. Z. *Osnovy energeticheskoy diplomatii [The Basis of Energy Diplomacy]*. - MGIMO, Moskva, 2013.

2 Kalicki J.H. *Energetika i bezopasnost' [Energy and Security]*, (Washington, 2005).